

управління та місцевого самоврядування в Україні (матеріали науково-практичної конференції) / Заг. ред. Т. В. Мотренка, В. Є. Воротіна. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. С. 72–77.

17. Наумов О.Б. Язлюк Б.О. Соціально-економічні чинники нарощення процесів тіньової економіки України. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 1. С. 180–187.

18. Гришова І.Ю., Дяченко О.П. Дієвість механізмів державного управління в сфері протидії тіньовій економіці в Україні. *Право та державне управління*. 2016. № 3. С. 183–189.

19. Гришова І.Ю. Дяченко О.П. Стратегія державної політики в сфері детінізації економіки України. *Право та державне управління*. 2016. № 4. С. 207–213.

* Маркіна Ірина Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту Полтавської державної аграрної академії.

* Сьомич Микола Іванович – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри підприємництва і права Полтавської державної аграрної академії.

Стаття надійшла до редакції 31 травня 2018 р.

УДК 351:338.2

Олександр Наумов *

Олексій Дяченко *

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ПРОТИДІЇ РОЗВИТКУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню питань оцінки ефективності механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки в Україні, виділені системні чинники ефективності їх функціонування та проведено аналіз результатів роботи органів виконавчої влади, метою діяльності яких є боротьба з тіньовою економічною діяльністю та корупційними проявами.

Ключові слова: оцінка ефективності, тіньова економіка, конкурентоспроможність, корупція, економічна безпека, державне управління.

Наумов А. Б., Дяченко А. П. Оценка эффективности механизмов государственного регулирования процессов противодействия развитию теневой экономики в Украине.

Статья посвящена исследованию вопросов оценки эффективности механизмов государственного регулирования процессов противодействия развитию теневой экономики в Украине, выделены системные факторы эффективности их функционирования и проведен анализ результатов работы органов исполнительной власти, целью деятельности которых является борьба с теневой экономической деятельностью и коррупционными проявлениями.

Ключевые слова: оценка эффективности, теневая экономика, конкурентоспособность, коррупция, экономическая безопасность, государственное управление.

Наумов О. В., Диаченко О. Р. Evaluation of the effectiveness of mechanisms of state regulation of processes of counter-development of the shadow economy in Ukraine.

The article is devoted to questions of assessing the effectiveness of mechanisms of state regulation of processes of counter-development of the shadow economy in Ukraine, highlighted the systemic factors of efficiency of their functioning and the analysis of the results of work of bodies of executive power, the aim of activity of which is to combat shadow economic activities and corruption.

Keywords: assessment of the efficiency, shadow economy, competitiveness, corruption, economic security, state administration.

Актуальність теми. Економічні реалії сьогодення засвідчують факт поширення обсягів тіньового сектору економіки України за межі порогових значень. Така ситуація обумовлює

необхідність активізації теоретичних та практичних досліджень стосовно сутності процесу тінізації економіки, обмеження негативних проявів цього явища, впровадження важелів прямого й опосередкованого впливу держави на обсяги тіньової економіки України, забезпечення теоретичних надбань для формування механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки, а також проведення оцінки ефективності механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки.

Актуальність дослідження проблем державного регулювання у сфері протидії розвитку тіньової економіки й оцінки її ефективності визначається перш за все розмаїттям у середовищі вчених і практиків думок щодо перспективних напрямків в організації ефективних механізмів протидії цьому явищу. Види і форми сучасних тіньових економічних відносин – надзвичайно різноманітні, що є серйозною загрозою для державної політики країн світового співтовариства. Оцінка ефективності державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні процесу боротьби з тінізацією економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У дослідженнях вітчизняних вчених-економістів, присвячених проблемам тінізації економіки, основна увага приділялася методології, аналізу законодавчих актів, обґрунтуванню заходів із протидії тінізації економічної діяльності, специфіці провадження цих заходів в українських реаліях. Останні 50 років зарубіжні та вітчизняні вчені активно опрацьовують проблему функціонування тіньового сектору економіки, виокремлення її чинників та шляхів протидії. Зокрема, оцінки ефективності механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки в Україні досліджували Воротін В.Є, Предборський В.А., Мотренко Т.В., Мандибура В.О., Гришова І.Ю., Митяй О.В., Наумов О.Б., Гнат'єва Т.М., Стоянова-Коваль С.С., Шестаковська Т.Л. та інші автори [1–14]. При цьому вони вказують, що функціонування механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки, як будь-яка діяльність, неможливе без належної оцінки ефективності.

Постановка завдання. З огляду на викладене, метою статті є оцінка ефективності механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичний досвід свідчить, що доки існуватиме державна форма організації суспільного життя, а держава у той чи інший спосіб впливатиме на забезпечення своїх інтересів поширенням обмежень, вимог та заборон, доти зберігатиметься й тіньова економіка [1, с. 161]. Подібний економічний феномен властивий всім країнам, незалежно від рівня та моделі економічного розвитку.

Продовжуючи цю думку, Ю. Латов вказує, що розвиток тіньової економіки є, з одного боку, реакцією на сам факт державного регулювання. Регулювання, у свою чергу, неможливе без обмежень, а нерозумні обмеження провокують їх порушення, особливо якщо це вигідно. Значна кількість видів тіньової економіки (наприклад, ухилення від податків) пояснюється саме недоліками державного регулювання – бюрократизацією управління, занадто високими податками тощо [2, с. 17]. Тому можна констатувати, що кореневою першопричиною формування тіньового сектору економіки є наявні вимоги та обмеження, які висуваються державою до суб'єктів економічної діяльності. У свою чергу, порушення цих вимог, обмежень та заборон є підґрунтям для виникнення й існування будь-якого виду тіньової економічної діяльності. Чим інтенсивнішими є ці вимоги та обмеження, тим ширший простір потенційних можливостей для ефективного функціонування тіньового сектору.

Вдаючись до аналізу новітніх тенденцій тіньової економіки України, зокрема у 2014 – 2016 рр., слід зазначити, що однією з головних загроз, які несе в собі тіньова економіка, є, насамперед, блокування дієвості інструментів і механізмів управління соціально-економічним розвитком країни, спотворення законів та основоположних принципів ринкової економічної системи. Проведені нами дослідження механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки дозволили виділити такі системні чинники ефективності їх функціонування, зокрема:

1. Низька ефективність держави у забезпеченні інституційних основ розвитку конкурентоспроможної економіки. Відповідно до Звіту про Глобальний індекс

конкурентоспроможності (ГІК) 2016/2017 ефективність державних та суспільних установ (поряд із рівнем розвитку фінансового сектору та макроекономічним середовищем) залишається одним із найбільших конкурентних «провалів» економіки України (129 місце серед 138 країн). Низька позиція у рейтингу за цим субіндексом засвідчує, що адміністративні та правові умови, в яких діють суб'єкти господарювання, залишаються несприятливими через незмінно високий рівень корупції, відсутність ефективної судової системи та належного захисту прав власності. Зазначені чинники негативно впливають не лише на бізнес-клімат у країні, а й на довіру суспільства до держави у цілому.

Про неефективний інституціональний базис державного регулювання діяльності бізнесу та незадовільні умови його функціонування в Україні також яскраво свідчать міжнародні рейтинги (Табл. 1).

Таблиця 1

Світові рейтинги України щодо розвитку тіньової економіки

Рейтинг	Economic Freedom Index, 2017	Corruption Perception Index, 2016	Doing Business, 2017	World Competitiveness Report, 2014–2015	Shadow Economy Index, 1999–2014
Україна	166 (out of 180)	131 (out of 176)	80 (out of 190)	76 (out of 144)	137 (out of 162)
Source:	Heritage Foundation	Transparency International	World Bank	World Economic Forum	Schneider, Buehn, Montenegro

* Джерело: сформовано автором за даними [3, 4, 5, 7, 8]

Аналіз **Economic Freedom Index – 2017** засвідчив, що одні з найгірших умов для розвитку економіки серед країн Європи та більшості пострадянських країн є в Україні (загальний показник – **48,1 %** проти **68,0 %** – у середньому по Європі) (Рис. 1). Динаміка показників говорить про незадовільний стан інвестиційного клімату та фінансової свободи, судової ефективності та цілісності уряду з показниками у **25,0, 30,0, 22,6 та 29,2 %** відповідно.

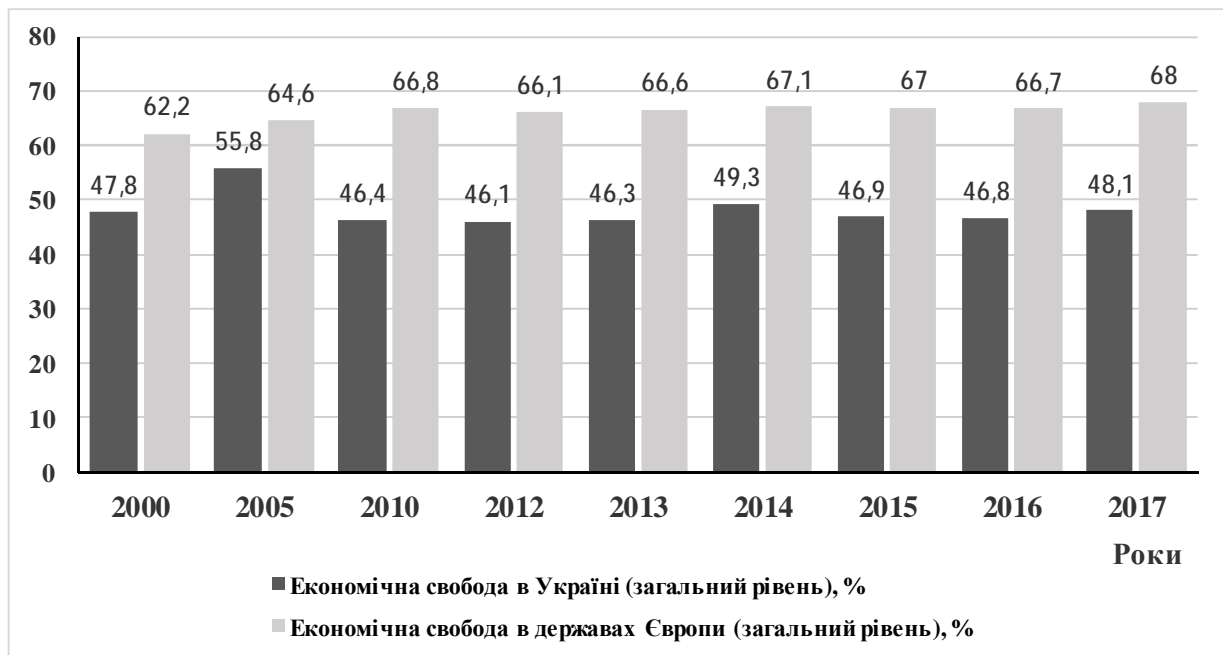

Рис. 1. Динаміка загального рейтингу економічної свободи для України та країн Європи за 2000–2017 рр.

* Джерело: авторська розробка за даними [3]

Результати Індексу сприйняття корупції **2016** від **Transparency International** свідчать, що умови для ведення довгострокового бізнесу в Україні дещо покращилися. Основні причини – корумпований протекціонізм і злиття політичних та бізнес-інтересів. Згідно з дослідженням Індексу сприйняття корупції у **2016** р. (**Corruption Perceptions Index, CPI**) рейтинг України за рівнем корумпованості склав **29** зі **100** можливих, що на **2** бали вище минулорічного показника, але недостатньо для країни, влада якої назвала боротьбу з корупцією головним пріоритетом. Таким чином, країна посіла **131** місце серед **176** держав, охоплених дослідженням (разом із нами розділили цю сходинку Казахстан, Росія, Непал та Іран). Основними причинами такого стану визначаються монополізація бізнесу, неможливість його довгострокового планування та окупація державними корупціонерами.

У рейтингу сприятливості умовам ведення бізнесу **Doing Business – 2017** Україна посідає **80** місце зі **190** держав (+1 позиція від **2016** р).

У цілому Україна поліпшила свої показники за такими напрямками: створення підприємств (на +4 пункти); підключення до системи електропостачання (+10 пунктів); захист міноритарних інвесторів (+31 пункт) та забезпечення виконання контрактів (+12 пунктів). Погіршення показників, на думку експертів Світового банку, відбулося найбільше в такій сфері, як міжнародна торгівля (-5 пунктів) – **115** місце. Найгірші показники України спостерігаються за критеріями «Дозвіл неплатоспроможності» – **150** місце, «Отримання дозволів на будівництво» – **140** та «Міжнародна торгівля» – **115** місце відповідно.

Україна в індексі глобальної конкурентоспроможності в рейтингу Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) на період **2014 – 2015** рр. перебувала на **76** місці з **144**. Найкращі позиції України зафіксовано в таких секторальних індексах: розмір ринку (**38-е** місце), вища освіта (**40**), здоров'я та початкова освіта (**43**), інфраструктура (**68**). Найгірші позиції зафіксовано в таких сферах: якість інституційної структури (**130** місце), розвиток фінансового ринку (**107**), макроекономічне середовище (**105**), умови ведення бізнесу (**99**). Найбільш несприятливими факторами для ведення бізнесу виділено такі (за спаданням значення): корупція, політична нестабільність, доступ до фінансування, часта зміна урядів, забюрократизованість владних структур, інфляція, податкові ставки, адміністрування податків тощо [4].

2. Наявність надмірного регуляторного й податкового тиску на корпоративний сектор, високе навантаження на фонд оплати праці, що штовхає роботодавців до приховування дійсного рівня заробітної плати працівників та збереження практики неофіційної зайнятості. Так, за субіндексом «Сплата податків» у рейтингу «Ведення бізнесу – **2017**» (**Doing Business – 2017**) Україна погіршила свої позиції (на **1** пункт) до **84** місця серед **190** країн. Зазначене обумовлене високою середньозваженою ставкою оподаткування підприємств в Україні (**52,2** %), тоді як у країнах Європи та Центральної Азії вона становить **34,8** %, а у країнах ОЕРС – **41,2** %.

За субіндексом «Вплив податків на стимули до праці» у ГІК **2015/2016** Україні належить **121** місце серед **140** країн. Разом із тим у грудні **2015** року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін у Податковий кодекс України та деякі законодавчі акти України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у **2016** році». Відповідно до закону розмір ЄСВ становить **22** % поряд зі зростанням максимальної бази нарахування з **17** до **25** мінімальних заробітних плат та скасуванням ЄСВ, що утримується із заробітної плати робітників (фізичних осіб). У попередній моделі нарахування ЄСВ діяло більше **70** ставок (від **33,2** % до **49,7** %) для **52** класів професійного ризику виробництва (середньозважена ставка у розмірі **41** %), максимальна величина бази – **17** розмірів прожиткового мінімуму. А тому слід очікувати, що запропоновані у порядку нарахування ЄСВ зміни сприятимуть процесам детінізації [3].

3. Низька ефективність функціонування органів судової та правоохоронної системи. Рівень незалежності судової влади та рівень ефективності правової системи в арбітражному врегулюванні оцінюються міжнародними експертами надзвичайно низько (відповідно на **129** і **121** місцях у рейтингу ГІК **2016/2017** проти **140** і **135** місцях у ГІК **2014/2015**).

4. Високий рівень корупції. За даними рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2016» за рівнем корупції Україна посідає **131** місце із **176** країн. Найбільше балів Україні принесло дослідження **World Justice Project Rule of Law Index**, що враховується в побудові CPI. Показник нашої держави в ньому виріс на **+10** балів порівняно з минулими роками. Це пов'язано зі зменшенням використання службового становища в органах виконавчої влади (показник покращився на **14 %**), у поліції та збройних силах (показник покращився на **6 %**), але в судовій гілці влади ситуація залишилася такою ж, як за часів В. Януковича. Про цю саму проблему свідчить і дослідження **World Competitiveness Yearbook**, яке принесло Україні **+3** бали [5].

Велику роль громадянського суспільства у втіленні демократичних перетворень відзначає дослідження **Freedom House Nations in Transit**, воно принесло Україні **+4** бали. Підзвітність державних закупівель завдяки системі **ProZorro**, державне фінансування партій, перші розслідування НАБУ, участь громадськості в антикорупційних реформах – саме ці зміни експерти назвали найголовнішими. Найбільшими викликами дослідження визнало слабкість інституцій, які мають забезпечувати верховенство права, надмірну зарегульованість економіки та зосередження влади в руках олігархічних кланів.

Негативними оцінками Україну нагородили дослідження **World Economic Forum Executive Opinion Survey** (-1 бал) та **Economist Intelligence Unit Country Risk Ratings** (-2 бали). Бізнес побачив значну корупцію при розподілі державних коштів, а судову систему визнав нездатною зашкодити цьому. Дійсно, унаслідок роботи систем **ProZorro** та **Dozorro** випадки порушень у закупівлях стали більш очевидними для бізнесу та громадськості порівняно з паперовими тендерами. Активне викриття таких тендерів за допомогою **Dozorro** може значно зменшити корупцію при закупівлях. Для того ж, щоб вирішити проблему безкарності в судах, необхідно зробити набагато більше.

ГО «Всеукраїнська ліга правників проти корупції» підготовлено інформаційні матеріали, складені на основі офіційної статистичної звітності, які ілюструють деякі показники роботи органів правопорядку України у сфері протидії корупції у **2016** р. (Табл. 2) [6].

Таблиця 2

Стан протидії корупції в Україні 2016 р.

Показник протидії	Значення
Кількість корупційних кримінальних правопорушень, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням	2175
Кримінальні провадження, направлені до суду з обвинувальним актом	2130
Виявлено осіб, які вчинили кримінальні корупційні правопорушення, осіб	1974
Кількість осіб, щодо яких вироки набрали законної сили:	597
у.т.ч. – засуджено	492
Збитки, завдані кримінальними корупційними правопорушеннями (за закінченими розслідуванням кримінальними провадженнями), млрд грн	4,598
Відшкодовано збитків: – млрд грн	1,514
- % від загальної суми матеріальних збитків	32,0

Серед найбільш «популярних» видів виявлених кримінальних корупційних правопорушень варто виділити: одержання хабара (ст. 368 КК України) – **47,0 %**, привласнення, розтрата майна (ч.ч. 2-5 ст. 191 КК України) – **29,4**, зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) – **13,5** та зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – **10,1 %** відповідно.

5. Недостатній захист прав на рухому та нерухому власність, включаючи права на фінансові активи. За даними рейтингу ГІК 2016/2017 Україна знаходиться на **131** місці

за рівнем захисту прав власності та на **125** місці за рівнем захисту прав інтелектуальної власності.

6. Нестабільність законодавчої бази, посилена періодичним коливаннями економічної та політичної систем. Зокрема, непередбачуваність змін у податковому законодавстві, що не дозволяє суб'єктам господарювання вибудовувати стратегію розвитку, сумісну з державною податковою політикою, та, водночас, спричиняє збільшення кількості помилок економічних суб'єктів при нарахуванні та сплаті податків і зборів [7].

7. Низький рівень життя населення. За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), за підсумком **2016** р. ВВП на **1** особу в Україні (показник, що визначає рівень економічного розвитку держави) становив **2 194 \$** (**131** місце рейтингу серед **186** держав), тоді як в Республіці Білорусь – **5 143**, Російській Федерації – **8 928**, Польщі – **12 316 \$** відповідно, при середньому показнику у світі – **10 038 \$** [8].

8. Високий рівень монополізації внутрішнього ринку. З огляду на рівень внутрішньої конкуренції наша країна (за даними **World Economic Forum** у **2015** р.) на **125** місці світового рейтингу, тоді як за рівнем зовнішньоекономічної конкуренції – на **99** місці. Хоча, за офіційним даними АМКУ, у нас лише **12 %** економіки перебуває в руках монополій. Утім, ще **16 %** ринків олігополізовані, а на **25 %** зафіксовані окремі ознаки домінування. Антимонопольний комітет рапортує, що в **47 %** української економіки склалася конкурентна структура [9].

Із метою посилення боротьби з тіньовою економічною діяльністю, корупційними проявами у **2015 – 2016** рр. органами виконавчої влади здійснювалися такі заходи.

У **2015** році Державною фінансовою інспекцією України та її територіальними органами проведено більше **4,0** тис. контрольних заходів, з яких майже **3,8** тис. ревізій певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності та перевірок державних закупівель [10]. Порушення фінансово-господарської дисципліни виявлено на майже **3,1** тис. підприємствах, в установах і організаціях.

Загалом упродовж **2015** року на майже **3,1** тис. підприємствах, установах і організаціях усіх форм власності виявлено порушень, які призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму майже **3,9** млрд грн, з них при використанні державних ресурсів – на суму майже **2,8** млрд грн, комунальних ресурсів – на суму **895,4** млн грн.

У ході реалізації контрольних заходів, спрямованих на здійснення державного контролю відповідно до вимог, визначених законами України, нормативно-правовими актами Президента та Кабінету Міністрів України, встановлено фінансових порушень у використанні бюджетних коштів, що призвели до втрат загалом на майже **1,6** млрд грн, з яких понад **819,6** млн грн (**52,9 %**) – ресурси державного бюджету.

За результатами проведених ревізій незаконне й нецільове витрачання коштів і матеріальних цінностей, їх недостачі встановлено на понад **2,9** тис. об'єктах контролю на загальну суму майже **3,1** млрд грн (або **79,6 %** від загальної суми виявлених порушень, що призвели до втрат). У бюджетних установах та організаціях виявлено незаконне й нецільове витрачання коштів і матеріальних цінностей та їх недостачі на суму майже **784,6** млн грн, що складає **20,2 %** від загальної суми виявлених таких порушень.

Внаслідок реалізації товарів, робіт і послуг за заниженими цінами, безоплатного надання в оренду природних і матеріальних ресурсів тощо бюджетами усіх рівнів, бюджетними установами та організаціями, підприємствами втрачена можливість отримати належні доходи в сумі понад **790,5** млн грн (**20,4 %**).

Упродовж **2016** року органами Держаудитслужби проведено майже **2,7** тис. контрольних заходів на понад **2,4** тис. підприємствах, в установах та організаціях. Загалом за результатами ревізій та перевірок виявлено втрат фінансових і матеріальних ресурсів на понад **2,6** млрд гривень [10]. Зокрема, внаслідок неправомірних дій окремих керівників, реалізації товарів, робіт та послуг за заниженими цінами, безоплатного надання в оренду природних і матеріальних ресурсів тощо бюджетами усіх рівнів, бюджетними установами та організаціями, підприємствами втрачена можливість отримати належні їм доходи на суму майже **1,3** млрд грн, у тому числі бюджетами усіх рівнів – на суму більше **440,2** млн гривень.

На понад **1,9** тис. підприємств, в установах і організаціях встановлено більше **1,3** млрд грн незаконних і не за цільовим призначенням проведених витрат та недостач матеріальних і фінансових ресурсів, у тому числі майже **780,4** млн грн – по операціях із бюджетними коштами.

Масштаби збитків через втрати ресурсів за найбільшими фінансовими правопорушеннями в Україні за **2015 – 2016** рр., за попередніми розрахунками Мінекономрозвитку, оцінюються у **5,90** млрд грн, при цьому до найбільш розповсюджених фінансових порушень, нами віднесено:

- списання коштів на видатки/витрати без отримання товарів, робіт чи послуг або в обсягах, вищих від їх фактичної вартості, частка яких від загальних збитків становить **26,1 %**;
- незаконні витрати внаслідок оплати завищеної вартості виконаних робіт та/або наданих послуг, а також завищення кількості чи вартості придбаних товарів – з часткою **14,1 %**;
- ненарахування і неперерахування (неповне перерахування) надходжень до загального та спеціального (крім спецфонду бюджетних установ) фондів бюджету – **11,1 %**;
- недостачі коштів та матеріальних цінностей – **5,8 %**;
- реалізація суб'єктами господарювання товарів, робіт чи послуг (крім користування, оренди) безоплатно або за заниженими цінами – **8,3 %** відповідно [11].

Органами Державної аудиторської служби вжито заходів, завдяки яким у **2016** році забезпечено відшкодування втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму понад **611,5** млн грн проти **753,0** млн грн **2015** року. До бюджетів, бюджетних установ і організацій та підприємств надійшло майже **141,3** млн грн, а також забезпечено відшкодування й поновлення незаконних, нецільових витрат та недостач ресурсів на загальну суму понад **470,2** млн грн.

За результатами аналізу державних закупівель (без виходу на об'єкт контролю шляхом запиту документів) органами Держаудитслужби упродовж звітнього періоду (**2015 – 2016** рр.) припинено порушень у сфері державних закупівель на загальну суму **7,4** млрд гривень, з них відмінено конкурсні торги на загальну суму **5,4** млрд грн та розірвано укладених договорів на суму близько **2,0** млрд гривень.

За результатами проведених контрольних заходів загалом органами Держаудитслужби (а для **2015** р. Держфінінспекції) подано **5,2** тис. висновків та пропозицій щодо застосування фінансових санкцій до порушників фінансово-бюджетної дисципліни, з яких застосовано понад **4,4** тис., а саме: у **453** випадках призупинено бюджетні асигнування, у **3597** – зупинено операції з бюджетними коштами та **415** об'єктам контролю – розпорядникам бюджетних коштів зменшено бюджетні призначення/асигнування на загальну суму майже **64,8** млн гривень.

Із метою вжиття відповідних заходів до порушників фінансової дисципліни органами Держаудитслужби до правоохоронних органів у **2016** році передано **1,4** тис. ревізійних матеріалів, тоді як для **2015** р. ця кількість сягала близько **2,0** тис. За матеріалами проведених контрольних заходів правоохоронними органами розпочато **669** досудових розслідувань. Реалізуючи право на звернення до суду в інтересах держави, органами Держаудитслужби у **2016** році пред'явлено **143** позови до суду щодо відшкодування втрат фінансових і матеріальних ресурсів на загальну суму понад **62,2** млн гривень. Ініційовано також **376** цивільних позовів перед органами прокуратури, об'єктом контролю або його органом управління, іншим державним органом. У **2015** р. ці показники були дещо вищими – **1000** досудових розслідувань, **143** позови, **814,0** млн гривень та **508** цивільних позовів відповідно.

У період **2015 – 2016** рр. за порушення фінансово-бюджетної дисципліни до адміністративної відповідальності притягнуто понад **15,6** тис. посадових осіб. Загальна сума накладених адміністративних стягнень склала понад **4,4** млн. гривень. До дисциплінарної відповідальності притягнуто понад **3,0** тис. посадових осіб, з яких **399** – звільнено із займаних посад, до матеріальної – **1639** особу тощо.

Упродовж **2015/2016** років Державною фіскальною службою України та її територіальними органами проведено роботу із виявлення суб'єктів мінімізації податкових зобов'язань, які формували фіктивний податковий кредит та надавали його платникам

податків реального сектору економіки [12]. Упродовж 2015/2016 року підрозділами податкового та митного аудиту ДФС проведено майже 21,7/18,5 тис. перевірок суб'єктів господарювання (у тому числі понад 3,6/3,6 тис. планових та майже 18,1/14,9 тис. позапланових перевірок), за результатами яких сума донарахованих грошових зобов'язань, що підлягає погашенню, становить понад 4,6/6,1 млрд гривень. Органами досудового розслідування ДФС розпочато 7,9/6,8 тис. кримінальних проваджень, у яких закінчено досудове розслідування, направлено до суду з обвинувачуванням актом 673/753 кримінальні провадження стосовно 715/815 осіб. Забезпечено відшкодування збитків за закінченими кримінальними провадженнями на суму майже 520,7/419,5 млн гривень.

Для з'ясування причин і обставин вчинення посадовими особами можливих корупційних та інших правопорушень у сфері службової діяльності Головним управлінням власної безпеки та відповідними підрозділами територіальних органів ДФС, на які покладено завдання запобігання корупції, упродовж 2016 року ініційовано та проведено близько 3,1 тис. службових розслідувань (перевірок), за результатами яких до дисциплінарної відповідальності притягнуто 737 службових осіб, звільнено із займаних посад – 216. Із початку року за фактами вчинення посадовими особами ДФС злочинів у сфері службової діяльності правоохоронними органами розпочато 506 кримінальних проваджень.

Упродовж 2015/2016 року митницями ДФС порушено понад 17,8/23,2 тис. справ про порушення митних правил на суму понад 1,8/2,0 млрд грн, з них по майже 8,5/8,0 тис. справ фактично вилучено предмети правопорушень на суму понад 628,98/627,95 млн гривень. Зокрема, вилучено промислових товарів на суму понад 366,85/353,55 млн грн, продовольчих товарів – на суму понад 106,27/62,06 млн грн, валюти – на суму понад 102,28/161,57 млн грн, транспортних засобів – на суму понад 53,57/50,77 млн гривень [13].

На розгляд до суду митницями ДФС передано справ про порушення митних правил на суму понад 1800/1903,87 млн гривень. За результатами розгляду справ судом прийнято рішення про конфіскацію безпосередніх предметів правопорушень на суму понад 901,07/356,87 млн грн, накладено штрафів на суму понад 832,66/302,17 млн гривень.

Висновки. Проведений аналіз оцінки ефективності механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки в Україні засвідчує, що численні адміністративно-обмежувальні й організаційно-правові заходи, які здійснювали органи державної влади з метою протидії розвитку тіньової економіки упродовж усіх років після проголошення державної незалежності України, не дали бажаних результатів. Саме тому необхідним є об'єктивна й неупереджена оцінка ефективності механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіньової економіки в Україні та визначення найперспективніших напрямів, заходів та механізмів, які має застосовувати державна влада для подолання негативного явища тіньової економіки та її фатальних наслідків для розвитку країни. Передусім необхідно розробити та системно застосовувати ефективні механізми протидії розвитку тіньової економіки, що необхідно здійснювати з урахуванням досвіду розвинених країн. Важливою умовою зниження рівня тіньової економіки є створення таких умов, за яких було б не вигідно здійснювати діяльність у тіньовій сфері, а натомість вести легальну економічну діяльність у правовому полі, яке має відповідати всім міжнародним нормам.

Список використаних джерел:

1. Предборський В.А. Детінізація економіки в контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології : [монографія]. К. : Кондор, 2005. 614 с.
2. Латов Ю.В. Економіка вне закона. Очерки по теории и истории теневой экономики : [монографія]. М. : Московский общественный научный фонд, 2001. 284 с.
3. Doing Business 2017. URL: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2017>
4. The Global Competitiveness Report 2016–2017. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf
5. Індекс корупції CPI – 2016. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/>

6. ГО «Всеукраїнська ліга правників проти корупції». URL: <http://nocorrupt.com/>
7. Гришова І.Ю., Дяченко О.П. Дієвість механізмів державного управління в сфері протидії тіньовій економіці в Україні. *Право та державне управління*. 2016. № 3. С. 183–189.
8. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org/external/index.htm>
9. Офіційний сайт World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/>
10. Офіційний сайт Державної аудиторської служби України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/128466>
11. Гришова І.Ю., Наумов О.Б., Давидюк О.О. Економіко-політичні конфлікти на сучасному етапі. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 2. С. 36–49.
12. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robota/>
13. Кравчук А.О. Тіньові аспекти економіки України в податковому секторі. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 79–86.
14. Гришова І.Ю., Красноручський О.О. Корупційні ризики та зарубіжна методологія їх оцінки в системі економічної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал*. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. № 4 (4). С. 40–46.
15. Gryshova I.Yu., Shestakovska T.L., Glushko O.V. The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 4. С. 75–80.

* Наумов Олександр Борисович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та маркетингу Херсонського національного технічного університету.

* Дяченко Олексій Петрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Одеського державного аграрного університету.

Стаття надійшла до редакції 21 травня 2018 р.